

Den nasjonale konferansen om
miljø, verdiskaping og sysselsetting
Folkets Hus, Oslo, 25.mai 1993

ØKONOMISKE OG MILJØPOLITISKE UTFORDRINGER I 1990-ÅRENE
KNYTTET TIL MILJØ, VERDISKAPING OG SYSSELSETTING

Av Statsminister Gro Harlem Brundtland

Samarbeidet om denne konferansen er et skritt på veien for å løse helt sentrale politiske utfordringer som samfunnet vårt står overfor. Hensikten er å sette søkelyset på sammenhengene mellom miljø, økonomisk utvikling og sysselsetting: Hvordan kan miljøkravene legge grunnlaget for flere - ikke færre - arbeidsplasser? Hvordan sikrer vi oss at den langsiktige strategien for å øke verdiskapingen samsvarer med kravene vi må sette til fornuftig ressursforvaltning? Hvilke prinsipper bør landene legge til grunn for sitt internasjonale miljø samarbeid? Hvordan bør næringslivet og bedriftene forberede seg på skjerpede miljøkrav og nye rammevilkår i årene som kommer?

Svarene på disse spørsmålene ligger verken hos myndighetene, miljøbevegelsen, bedriftene eller arbeidslivets organisasjoner alene. Hver og en har et selvstendig ansvar for utviklingen, men vi har også alle et samlet ansvar som må følges opp gjennom felles handling. Derfor er selve dialogen så viktig: Om hvordan samspillet mellom sentrale myndigheter, kommuner, næringsliv og organisasjonene kan bidra til at norske bedrifter møter miljøkravene på en offensiv og fremtidsrettet måte. Dette var bakgrunnen for at "Det nasjonale utvalget for bærekraftig utvikling" inviterte til konferansen, og for at sammenhengene nettopp ble satt som hovedtema.

Disse sammenhengene utgjør en helhet som vi ikke kan neglisjere. Arbeidsløsheten er en tragedie for de personer og

familier som rammes direkte; den er en sløsing med menneskelige ressurser; og den stiller oss overfor nye og krevende spørsmål om samfunnets organisering. 90-årenes politiske hovedutfordring er derfor å få bukt med den store arbeidsløsheten. Og i det perspektivet er selvsagt spørsmålene om hvordan vi legger opp den økonomiske politikken og næringspolitikken helt avgjørende.

Det samme gjelder for miljøutfordringene. Også de kan bare løses ved å rette søkelyset på produksjon, forbruk, økonomi og arbeidsliv. Også de kan vi bare løse ved å trekke forbindelser mellom det internasjonale, nasjonale og lokale planet. Skal vi få ned arbeidsløsheten samtidig som vi bringer den økonomiske utviklingen inn i et bærekraftig spor, må det skje gjennom de mange tusen små og store beslutninger ute i hverdagslivet og i produksjonslivet. Det krever at vi legger om de vilkårene det skal handles ut fra, og slike omlegginger kan bare skje gjennom politiske prosesser og vedtak. Derfor er det så viktig at vi skjerper oppmerksomheten, styrker dialogen og i fellesskap leter fram nye, konkrete løsninger. Hvis det var tilfellet, ville de ha blitt tatt i bruk for lengst.

For det haster. Ungdomsledigheten er i dag det dystreste tegn på at vi må få bukt med arbeidsløsheten fortrest mulig. Men det finnes ingen enkle, kvikke løsninger.

På miljøsidan taler også kjennsgjærningene for seg. I løpet av de siste tjue årene er nesten en sjuendedel av klodens matjord blitt borte. 2000 millioner dekar skog, som nesten tilsvarende fire ganger hele Frankrikes areal, er forsvunnet. Ørknene har utvidet seg med 120 millioner hektar eller et areal like stort som all dyrket mark i Kina. Utryddelsen av plante- og dyrearter har stadig økt i disse årene, slik at flere arter nå forsvinner hver dag. Ozonlaget er uttynnet og det er fare for klimaforandringer på grunn av for store utslipp av klimagasser.

Samtidig er det blitt 1,6 milliarder flere mennesker på

jorda, og hver dag øker befolkningen med 250 000 mennesker. Hvis denne utviklingen fortsetter, vil presset på naturressursene de kommende ti-årene bli enda sterkere enn hva det har vært de siste tjue årene.

Vi kan med andre ord ikke ta naturressursene og miljøgodene som en selvfølge. Miljøutfordringene er kommet oss helt inn på livet. Vi er blitt mer bevisste på å beskytte oss mot hudkreft som følge av økt ultrafiolett stråling forårsaket av redusert ozonlag. Faren for radioaktiv stråling skaper frykt, og de siste vintrenes voldsomme stormer langs norskekysten har skapt ny debatt om den menneskelige sivilisasjon og aktiviteter allerede har forsterket drivhuseffekten. Vi ser bartrær tydelig rammet av den sure nedbøren, og det er mange som daglig plages av støy eller trafikkforurensning i sitt nærmiljø.

Kort fortalt; vi har fått en økende og etterhvert almen erkjennelse av at naturens gaver ikke kan tas for gitt, og at det må tas forholdsregler og settes inn nye tiltak - både her i Norge og i alle andre land. I et slikt helhetsbilde må politikken bygge på solidaritet med framtidige generasjoner. Det er alvorlig fare for at livsgrunnlaget ødelegges dersom ikke utviklingen på mange områder blir forandret. Derfor hviler det et stort ansvar på vår generasjon.

Sammenhengene mellom miljø, sysselsetting og verdiskapning er mangfoldige. Tiltak som isolert sett bidrar til å nå ett mål, kan ofte vise seg å komme i strid med et annet; særlig når vi betrakter virkningene på kort sikt. Dette er dilemmaer som regjeringen tar svært alvorlig og som vi har behandlet grundig i Langtidsprogrammet for den kommende fireårsperioden. På konferansen i dag vil det bli vist eksempler på at det i praksis er fullt mulig å kombinere miljø, verdiskapning og sysselsetting. Vår mulighet ligger i vår evne til å satse i fellesskap, frigjøre menneskelig skaperkraft og kompetanse. Den ligger i vår vilje og evne til å ta i bruk ny teknologi og finne nye løsninger. Mulighetene kan bare bli til virkelighet

i forskningsmiljøene, i bedriftene og ikke minst blant brukerne og kjøperne av ulike varer og tjenester. En vesentlig forutsetning for å kunne skape forandring, er at vi innstiller oss på forandring.

Vi vet at dette blir en krevende ferd. Miljøutfordringene betyr at vi må legge om på forbruksmønstre, livsstil og tilvante forestillinger. Veksten må underordnes naturens egne lover og begrensninger. "Bærekraftig utvikling" er derfor mer enn et politisk mål som nasjonene må stille seg bak. Det er en nødvendighet dersom ikke den økonomiske aktiviteten - med alt hva den innebærer - skal undergrave kommende generasjoners livsvilkår og muligheter. Deres framtid avhenger av hvordan det står til med det ressursgrunnet som vi leverer videre etter oss, og som våre etterkommere dermed får å høste av. Framtiden avhenger av hvordan nasjonalformuen utvikler seg.

Denne formuen - som vi også har behandlet utførlig i Langtidsprogrammet - består i grove trekk av to typer ressurser. De naturgitte - som landarealer, mineraler, dyreliv, olje og energiresurser; og de menneskeskapte - som kunnskap, ferdigheter, kapitalutstyr og organisasjonsevne, f.eks. at vi har dyktige bedrifter og veldrevne offentlige enheter. Passer vi ikke på å forvalte og fornye hele denne nasjonale beholdningen på en fornuftig måte, kan de neste generasjonene stå igjen som gjeldsofrene.

Hvis vi tærer på landets samlede formue, reduseres det framtidige velferdsnivået. Det betyr ikke at samfunnets ressurser ikke skal brukes - de ulike delene av formuen kan gjerne endres over tid. For eksempel kan uttak av olje og gass fra den norske petroleumsformuen gi inntekter som investeres i bygninger og produksjonsutstyr, i opplæring og utdanning eller i fordringer overfor utlandet. En slik omplassering av formue kan gjøres uten at de framtidige bruksmulighetene svekkes. Men utformingen av politiken og virkemidlene må da ta hensyn til at visse deler av nasjonalformuen - og først og

fremst de som gjelder naturressursene og miljøgodene - ikke uten videre kan erstattes.

Forvaltningen av de menneskelige ressursene må også settes inn i et slikt perspektiv. Også her dreier det seg om hvordan vi legger nye alen til nasjonens og samfunnets felles beholdning; noe vi bare kan gjøre ved at folk kan bruke sine evner og krefter. Stor arbeidsløshet betyr derfor, i tillegg til at det er sløsing med ressurser, at folks kompetanse ikke blir vedlikeholdt og videreutviklet. Utdanning og arbeidstrening bidrar på den annen side til vekst i nasjonalformuen, fordi vi gjennom økning og fornyelse av den samlede kompetansen får større produksjons- og forbruksmuligheter.

På samme måte er vår evne til å organisere oss og samarbeide fornuftig, både i næringslivet og i den offentlige sektoren, avgjørende for vår felles kompetanse. Når vi derfor ser godt organiserte og veldrevne bedrifter i full aktivitet, med gode produkter og miljøvennlig produksjon, vet vi at det også der legges nye alen til nasjonalformuen.

Internasjonal økonomi har gjennom hele etterkrigstiden knyttet landene sterkere sammen. Økonomiske beslutninger som treffes i andre land får i økende grad konsekvenser for norsk økonomi og norsk næringsliv. Deltakelse i det internasjonale økonomiske samarbeidet er viktig, ikke bare for å ivareta norske interesser, men også for å kunne løse en rekke av problemene i verdensøkonomien, slik som fattigdom, arbeidsledighet og miljøbelastninger.

Det nasjonale perspektivet rekker derfor ikke langt nok. Det felles ansvaret for framtidige generasjoner må strekke seg lenger enn til nasjonalstatenes grenser. For regjeringen er det en helt sentral oppgave å være en pådriver i arbeidet med å forhandle fram internasjonalt forpliktende og kostnadseffektive avtaler. Vi vil være med på å vise vei internasjonalt. Målet

for Norges aktive internasjonale engasjement må være å oppnå bred tilslutning til ambisiøse miljøavtaler, og slik at et bedre miljø i størst mulig grad kan kombineres med økt sysselsetting.

I oppspillet til Rio-konferansen, på selve konferansen og i det internasjonale arbeidet som skal skje framover, er vår politikk tuftet på to grunnleggende prinsipper.

For det første må man ta utgangspunkt i naturens tålegrense og legge føre-var-prinsippet til grunn for utformingen av mål og midler i miljøpolitikken. Usikkerhet som knytter seg til hvordan en aktivitet virker inn på miljøet, eller usikkerhet om kostnadene ved å gjennomføre miljøtiltak, må ikke brukes som argument for å la være å handle. Føre-var-prinsippet finner vi igjen i flere internasjonale miljøavtaler. Det har klare likhetstrekk med vanlige prinsipper for ulykkesforsikring. Ved usikkerhet bør en forsikre seg særlig mot de mest ubehagelige utfall, der det er fare for alvorlig eller uomstøtelig skade.

For det andre må vi benytte prinsippet om at forurenseren skal betale. Miljø- og naturressursene bør prises riktig, ved at alle kostnadene som er forbundet med å produsere og forbruke en vare - også de som skjer ved at naturmiljøet rammes - må med i produktprisene. Når bedrifter og husholdninger i Norge og andre land må betale de samlede kostnadene ved å forurense, vil vi også få vridt produksjon og forbruk i bærekraftig retning.

Skal vi klare å redde miljøet, er vi nødt til å ta både politiske, administrative og mer markedsmessige tiltak i bruk - og det vil være evnen til å kombinere dem som blir avgjørende. Den norske, nordiske og vest-europeiske tradisjonen for å bruke disse styringsverktøyene, må gis en fremskutt plass i det internasjonale miljøarbeidet. Vi har sett hvordan det byråkratiske sentralstyre under kommunismen begikk de største miljøsynder av alle. Vi vet også hvordan uregulerte markeder og frie tøyler for de kortsiktige profittjegerne bærer helt

galt av sted.

I praksis må derfor miljøpolitikk realiseres i form av økonomiske virkemidler og reguleringer som faktisk påvirker våre daglige valg. Ingen skal kunne forbli uberørt av miljøpolitikken i årene framover. Jeg har aldri vært i tvil om at offentlige ordninger og bestemmelser fungerer som pådrivere for næringslivet og forskningen - det være seg gjennom miljøkrav og miljøstandarder, gjennom skatter, avgifter og tilskuddsordninger, eller ut fra påbud, lover og forskrifter.

Dette arbeidet drives nå fram på tre arenaer: Internasjonalt, nasjonalt og lokalt. Det er klare sammenhenger mellom de tiltakene vi fremmer på de tre nivåene. Pengene som over statsbudsjettet brukes til miljøverntiltak har økt betydelig de siste åra. Framover må vi bedre vår evne til å bruke disse midlene mest mulig resultatorientert og effektivt. Vi må stadig klare å få større miljøfordel ut av hver krone som blir satt inn.

Alle partene i denne prosessen - Regjering, Storting, departementer, fylker, kommuner, organisasjoner, bedrifter, forskningsstedene, universitetene, skolene og den vi er når vi opptrer som forbruker - må føle sin del av oppgaven.

For på kort sikt vil endringene i rammebetingelsene føre til omstillingskostnader, og mange nasjoner kan nok fristes til å unndra seg og søke etter smutthull for seg og sine bedrifter. Av den grunn er vi alle avhengige av at det kommer på plass sterke, internasjonale mål og rettsregler, finansielle mekanismer og institusjonelle løsninger. Hvis ikke vil bedriftene i de land som følger ansvarsfullt opp for å realisere målet om bærekraftig utvikling i tide, bli utmanøvrert av bedrifter fra miljøpolitiske bekvemmelighetsland.

Den økonomiske utviklingen må inn i et annet spor, og mange

har vendt blikket mot den økonomiske veksten, dens grenser og innhold. Betyr da "et annet spor" at vi også må si nei til økonomisk framgang? Nei, mener jeg. Her er det på sin plass å minne om at økonomisk vekst ikke har noen verdi i seg selv. Verdien ligger i de mulighetene den gir til å løse viktige oppgaver i samfunnet, bl.a. opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet og skape grunnlag for full sysselsetting. Derfor er det viktig å fokusere på verdiskaping i en mer utvidet forstand enn hva det vi til vanlig opererer med. Bedrifter som vil trygge sine posisjoner eller etablere ny virksomhet må kunne produsere i pakt med de grensene naturen setter. Ressurs- og miljøhensyn må integreres i deres beslutninger og i deres planlegging for framtiden.

Derfor trenger vi årvåkne, endringsvillige og offensive bedrifter og bedriftsgrupper. Med den rette holdningen, vil disse gjennomgående klare å sikre konkurranseevnen under de vilkår som vi nå ser utvikle seg på miljøfeltet. På en del områder har norsk næringsliv allerede utviklet miljøteknologi som har gitt nasjonalt og internasjonalt konkurransedyktige produkter. En samordnet og gradvis innføring av miljøpolitiske virkemidler i flere land bør kunne utnyttes positivt av norske bedrifter med miljøprofil.

Miljøhensynene vil med andre ord ikke bare sette grenser for den økonomiske aktiviteten. De kan også skape nye markedsmuligheter og gi nye arbeidsplasser. For målet er ikke å produsere mindre enn før, men produksjonen og produktene må bli annerledes. Det er hva spørsmålet om vekstens innhold i praksis vil komme til å dreie seg om i årene framover. Derfor er det også så viktig for verdiskapingen og sysselsettingen at de internasjonale markedsutfordringene møtes på en offensiv måte. Dels vil dette være et offentlig og politisk ansvar, dels vil næringslivet selv måtte følge med og tilpasse seg et marked i rask utvikling.

Miljømarkedet, som dette i særdeleshet vil dreie seg om,

kan deles i tre. Vi har den ordinære delen, som skyldes at forbrukerne og innkjøperne ønsker seg miljøvennlige produkter. Vi har de produktene og tjenestene som følger av at det settes offentlig krav og standarder, f.eks. til utslipp fra industriproduksjon. Og vi har for det tredje, den delen av miljømarkedet hvor det offentlige opptrer som store innkjøpere, for eksempel i samband med kommunal vannforsyning.

Innenfor dette store markedet finnes det selvsagt et utall segmenter og nisjer. I en undersøkelse fra 1991 som gjaldt verdensmarkedet for miljøteknologi, så man for seg en vekst på 5,5% pr. år - altså vesentlig høyere enn den samlede økonomiske veksten vi kan vente oss. Mens markedet ble anslått til 1400 milliarder norske kroner i 1990, er det beregnet å utgjøre 2100 milliarder i år 2000. Tyngdepunktet i dette markedet er gjenvinning, avfallsteknologi, vannbehandling og tjenesteyting. Og drivkraften, for at de behovene som ligger bakom tallene også skal slå ut i faktiske kjøp, ligger ifølge forskerne først og fremst på styrken i den offentlige politikken.

Dessuten må vi ikke undervurdere det trykket som nå kommer fra forbrukersiden; fra forbrukere som foretrekker ubleket papir, fosfatfrie vaskemidler, allergisikre tekstiler, produkter i gjenbruksmaterialer o.l. Slik norske bedrifter har funnet seg nisjer i petroleumsmarkedet, innenfor salg av skipsutstyr og for levering av internasjonale konsulenttjenester, vil det også være åpninger for norsk kompetanse i det voksende miljømarkedet. I grunnlagsnotatene til konferansen pekes det blant annet på mulige nisjer innenfor havbruk, offshore, renseteknologi, kommunikasjon og overvåkning. Vi er også blitt kjent med eksempler på at oppfinnsomhet og leting etter nye muligheter fører fram. Mange av dere kjenner Elkems mikrosilica, hvor det som måtte renses bort ble til et nytt kommersielt produkt. Til Spania selges i dag norsk teknologi for å rense olivenolje; basert på kunnskap som er utviklet for å rense norsk avløpsvann.

Men heller ikke i disse markedene vil det være noe som kommer av seg selv. Å utvikle en konkurransedyktige miljøindustri i Norge vil kreve noe av oss alle. Bedriftene vil måtte tilpasse seg slik at de blir konkurransedyktige, og myndighetene må være innstilt på å gjøre sin del av satsingen.

Når vi spør næringslivet i Norge om hva myndighetene kan bidra med for å få et sterkt industrielt miljø som vil være i stand til å løse miljøoppgaver, går ofte svarene langs disse linjene. Det offentlige bør

- sørge for at det finnes dyktige fagmiljøer i Norge som kan hevde seg internasjonalt.
- ta tidligere kontakt med bedriftene når miljøoppgaver skal løses i Norge eller i utlandet.
- bruke bedriftene som leverandører og gjennom utviklingskontrakter.
- gi god informasjon om hva som skjer i miljøpolitikken i Norge og i andre land.

Jeg regner med at vi gjennom innleggene og de filmene som skal vises, får ytterligere synspunkter på dette - slik at vi kan få en konstruktiv, resultatorientert dialog om hva vi kan gjøre sammen.

I regi av Statssekretærutvalget for miljø saker har vi sett nærmere på det arbeidet som gjøres i flere departementer for å støtte opp under utviklingen av næringsvirksomhet på miljøområdet. Senere i dag vil Nærings- og energiministeren gå mer i detalj, men jeg vil allerede her ha nevnt hovedpunktene som utvalget har festet seg ved så langt.

For det første ønsker vi å gi bedre informasjon til næringslivet om hvilke innkjøp som til enhver tid planlegges i de ulike etatene, og som er ledd i deres miljø satsing.

For det andre vil vi trekke bedriftene sterkere med når det letes etter nye miljøløsninger. Norge kan ligge i forkant på viktige miljøfelt, og gjennom utviklingskontrakter og andre

former for samarbeid bør løsningene som velges også ha det internasjonale miljømarked for øyet.

For det tredje vil vi styrke samarbeidet med norsk næringsliv når det gjelder oppfølgingen av Rio-konferansens mål om teknologi- og kompetanseoverføring til utviklingslandene, og i samband med norsk deltakelse i multilaterale organisasjoner.

Og for det fjerde vil vi styrke samarbeidet mellom Eksportrådet, Norsk Forskningsråd og miljøforvaltningen.

Jeg vil understreke at vi fra Regjeringens side vil sette mye inn på å trekke med oss næringslivet når vi løser miljøoppgavene, og at vi ser fram til innspill fra næringslivet og organisasjonene om hvordan samarbeidet på dette feltet kan videreutvikles. I en tid med så raske skiftninger som nå, må vi hele tiden spørre oss om treffsikkerheten i de mange enkelttiltakene som settes inn, er god nok. Og vi må hele tiden søke etter tettere koordinering, for å sikre oss at den samlede slagkraften blir så stor som mulig.

I løpet av dagen vil vi få nærmere kjennskap til det som nå gjøres, både fra bedrifter og myndigheter, for å få fram konkurransedyktige, miljøvennlige produkter. Eksemplene som trekkes fram understreker budskapet til bedrifter og forskningsmiljøer: De bedrifter som neglisjerer eller helt overser miljøkravene som etterhvert settes, vil uvilkårlig komme i bakleksa. I årene framover må bedriftene sette alt inn på å ta i bruk de nye mulighetene som åpner seg, og dessuten skape nye muligheter, for å forene miljø, sysselsetting og verdiskaping

Med konferansen i dag håper vi å få vist at interessen for det konkrete og jordnære - for bedriftenes situasjon, for de krav som settes til kompetanse og ferdigheter, for produkter, markedsmuligheter og arbeidsplasser - må gå hånd i hånd med den overordnede politikken for en bærekraftig utvikling.